

Инж. МАРКО МИВУНОВИЋ:

Стање пољопривреде у НР Црној Гори и мјере за њено унапређење

(ОСВРТ НА ДЕСЕТОГОДИШЊИ ОРИЈЕНТАЦИОНИ ПРОГРАМ)

Црна Гора, у климатском и земљишном погледу, претставља подручје са различитим природним условима које се карактерише високим планинским вијенцима, речним долинама, крашким пољима и низиским равницама. Оваква конфигурација условила је образовање реона са специфичном пољопривредном производњом.

Основне карактеристике пољопривреде

Главне карактеристике пољопривреде у Црној Гори су општа заосталост, уситњеност земљишног посједа, недовољна техничка опремљеност, недовољна хемизација, ниска продуктивност рада, ниска пољопривредна просвијеђеност, неразвијеност тржишта и саобраћајних веза због чега пољопривредна производња код нас има претежно натурални карактер производње што проузрокује одржавање високог нивоа цијена пољопривредних производа и чини наше тржиште у тим производима врло оскудним.

Садашње стање пољопривреде

РАТАРСТВО

У односу на укупну површину пољопривредно земљиште у Црној Гори износи 37%, шумско 30% а остало 33%.

Од пољопривредног земљишта на оранице и вртове долази 11%, док је остало под пашњацима, ливадама, воћњацима и виноградима.

Из овога се види да је ратарска производња код нас ограничена те нема могућности за неко знатније њено повећање.

Врло слаба снабдјевеност опремом, уситњени посјед, коришћење заједничких испаша и неспроведене мелиорације

земљишта условили су код нас екстензивно ратарење уз пашњачко држање стоке.

Главну карактеристику у структури ратарске производње чини велики удио житарица на ораничним површинама (81%) што је последица натуралне производње и тежње произвођача за задовољење властитих потреба.

Просјечни петогодишњи послеријатни приноси житарица по хектару су врло ниски, тако код пшенице и ражи они износе 6,4 мц., код јечма 6,2 мц., код овса 6,7 мц., и код кукуруза 9,6 мц. Овако ниским приносима је узрок, углавном, непримјењивање агротехничких мјера и недостатак ђубрива.

У ратарству најгоре стојимо са механизацијом. Свега 3% радова у ратарству обавља се помоћу механизације. Недостатак справа и машина условљава држање већег броја радне стоке чија исхрана оптерећује ораничне површине на штету исхране продуктивне стоке.

Но, мали приноси нијесу само последица непримјењивања агротехничких мјера у ратарству. Они долазе још и као последица елементарних непогода а нарочито суша, које извјесних година изазивају поремећаје не само у пољопривреди већ и у привреди уопште.

ВОЋАРСТВО

Аналогно као и код ратарства правац развитка воћарства у Црној Гори ишао је, углавном, за подмирењем потреба произвођача.

Разноликост природних услова дала је карактер и воћарској производњи у појединим нашим крајевима. Тако, поред Лимске Долине, која претставља наше главно подручје производње континенталног воћа, имамо и Приморје са његовим залеђем, погодно за гајење разних врста суптропских воћарских култура.

Обнову старих и подизање нових воћњака кочила је незаинтересованост произвођача усљед откупа, пореза и др. Ово је дошло нарочито до изражаја у маслинарству. Из ових разлога воћњаци пропадају због пренамножених штеточина и разних болести као и због екстензивног начина гајења и отсуства скоро сваке агротехнике. Усљед оваквог стања разумљиво је што су и приноси у воћарству ниски. Тако просјечни приноси код шљива износе 12, код јабука 18, код крушака 19, код ораха 14, а код смокава 16 кг. по 1 стаблу. Просјечан принос уља по 1 стаблу маслине износи око 1 кг.

Укупан број воћних стабала износи 2,044.708 од чега родних 1,431.600 односно 69%. Воћњаци су неправилно подигнути тако да не постоји могућност машинске обраде, па је и примјена осталих агротехничких мјера отежана. Слабе саобраћајне

везе су, поред осталог, разлог нерационалног коришћења воћа. Прерада и сушење воћа су релативно врло мали. Око 2/3 рода шљива, које су у структури нашег воћарства најзаступљеније, прерађују се у ракију.

Због слабог квалитета — неодговарајућег сортимана, који претставља велико сортно шаренило, лоше амбалаже и слабих саобраћајних веза — извоз воћа је минималан.

ВИНОГРАДАРСТВО

Код нас постоји углавном један виноградарски реон, приморски, који има повољне услове за развој ове гране, нарочито стога што винова лоза успијева и на таквим земљиштима на којима је гајење других култура нерентабилно, а таквих земљишта у овом реону има на прилично знатним површинама.

Основну карактеристику нашег виноградарства чини то што имамо врло мало винограда подигнутих у чистим засадама. Лоза се најчешће сади око њива, поред међа те и не заузима неку посебну површину. Наши су виногради подигнути углавном са домаћом некалемљеном лозом. Винограда на америчкој подлози има мало, и исти су подигнути већином после рата, претежно на социјалистичком сектору.

Док је у другим републикама до сада извршена и друга регенерација винограда на америчкој подлози, код нас није још обављена ни прва, изузев подручја Среза бококторског. Ово из разлога што се код нас, због конфигурације терена, филоксера тек последњих година појавила. Према томе, ми стојимо пред регенерацијом винограда, која би се и иначе због њихове престарелости, морала извршити.

Разне административне мјере (откуп, порез и др.) дестимулативно су утицале на произвођаче што је довело до запуштености винограда и слабих приноса (0,5 кг. по чокоту).

Код нас су претежно заступљене винске сорте грожђа мада постоје услови за успијевање најранијих стоних сорти.

У Црној Горе имамо 942 хектара под виноградима од чега 113 хектара под директно родним хибридима. Укупна производња грожђа износи 3.155 тона од чега се прерађује око 90%. Производња вина износи око 12.300 хл, а ракије 1.470 хл. Потрошња грожђа у свјежем стању износи свега око 10% од укупне производње. Прерада грожђа у вино је примитивна те је и рандман мали.

СТОЧАРСТВО

Стоچارство код нас претставља главну пољопривредну грану; оно у укупној бруто пољопривредној производњи учествује са 44,4%.

Током Другог свјетског рата сточарство у Црној Гори је бројно више него преполовљено. На рентабилност сточне производње утицао је такође и све неповољнији однос цијена сточне хране према сточним производима. Аналогно као и код осталих пољопривредних грана административне мјере су дестимулативно дјеловале на даљи развој ове гране.

Ливаде и пашњаци заузимају код нас 88% од укупне пољопривредне површине. На 100 хектара ливада и пашњака долази 4,8 коња, 42 говеда, 119 оваца и 8,6 свиња а на 100 хектара ораничних површина под крмним биљем долази 1167 коња, 10.171 говеда, 28.964 овце и 2.065 свиња.

Због лошег стања и нерационалног искоришћавања наше ливаде и пашњаци дају минималне приносе, иако се исхрана стоке код нас претежно на њих ослања.

Свега 3,4% ораничних површина засијавају се сточним биљем. Стога се у равничарском дијелу Републике држи мали број стоке а планински дио је оријентисан претежно на држање оваца.

Бројно стање стоке прије рата у упоређењу са бројним стањем из 1953 године:

Врста стоке	комада стоке		
	1939	1953	индекс 1939/53
коњи	31.017	24.200	78
говеда	174.150	191.800	110
свиње	38.095	32.400	85
овце и козе	669.478	534.500	79,8
живина	305.239	183.500	60

Према томе види се да су, у односу на предратно стање, коњи, овце и живина у опадању а говеда у порасту, што је мало вјероватно обзиром да је предратна статистика показивала знатно мање бројно стање стоке од стварног.

МОРСКО РИБАРСТВО

Морски риболов искоришћује мале површине. Због оскудног планктона наше је Море сиромашно рибом. Професионалних рибара има врло мало.

Просјечан улов морске рибе прије рата, за период од 1936 до 1940 г. износио је 207.400 кг. годишње а послје рата, у периоду 1947/51 био је 694.420 кг. што чини повећање за 384% у односу на предратни улов. Ово повећање је резултат великог инвестирања у риболовна средства (бродове и моторе) којих прије рата није било.

СЛАТКОВОДНО РИБАРСТВО

Основна карактеристика нашег слатководног рибарства је у томе што се није успјело да се довољно организује коришћење постојећих природних капацитета. Улов слатководне рибе у НР Црној Гори износи око 60% од укупног улова. Поред овога наше слатководно рибарство карактерише екстензиван начин производње, ниски ниво промета и трговине рибом те слаба опремљеност средстава за производњу.

Скадарско Језеро претставља главни објекат нашег слатководног рибарства. Остале воде су више локалног значаја. Могућности које постоје на главном објекту су заиста неискоришћене јер један хектар водене површине Језера даје 40 кг рибе. Риболов на Језеру је претежно обалски а укупан улов рибе у 1953 години износио је око 1289 тона.

Осим Скадарског Језера за привредну експлоатацију долазе још Шаско и Плавско Језеро. Остале воде имају значај као објекти за спортски риболов.

Мјере за унапређење пољопривреде

Из изложеног се види да је наша пољопривреда веома заостала што се нарочито огледа у ниским приносима по јединици површине, односно малој продуктивности по грлу стоке. Стога се нужно намеће потреба предузимања низа мјера ради подизања пољопривредне производње на виши ниво.

РЕОНИЗАЦИЈА

Као основну мјеру за унапређење пољопривредне производње нужно је спровести њену реонизацију по свим гранама пољопривреде. Ова мјера, међутим, претставља комплексан проблем који обухвата не само питање специјализације пољопривредне производње већ и питање рационалног односа појединих пољопривредних грана и унутар грана појединих култура, врста, итд. у једном одређеном реону.

Реонизација пољопривредне производње значиће не само интензивирање обраде земљишта и смањење производних трошкова већ ће се пољопривредна производња оријентисати у правцу тржишта, а пољопривредни произвођачи извући из оквира натуралне производње.

МЕХАНИЗАЦИЈА И ОПРЕМА

Важан елеменат производности рада и повећања производње у пољопривреди претставља механизација, односно техничка опремљеност.

За механичку обраду код нас долази у обзир површина од око 15.000 хектара. Међутим, код нас постоји низ проблема у вези са примјеном механизације (уситњеност земљишног посједа, високе цијене машинама, високи трошкови оправке и замјене резервних дјелова и низак ниво техничког знања произвођача).

Нашим десетогодишњим програмом унапређења пољопривредне производње предвиђено је да ће се кроз овај период постићи: један трактор на 460 ха. обрадивог земљишта, једна сјачица на 1626 ха., 1 косачица на 350 ха. и 1 жетелица на 1043 ха. Иако је овакав обим механизације незнатан, он ће ипак утицати на смањење брзине запрета, на повећање тржних вишкова, благовременију и бољу обраду земљишта као и на повећање производње уопште.

ХЕМИЗАЦИЈА

Повећању плодности земљишта, па, према томе, и продуктивности рада, много доприноси употреба у пољопривредној производњи вјештачких ђубрива и средстава за заштиту биља.

Данашња производња стајског ђубрета код нас, с обзиром на површине које треба ђубрити је мала, јер на 1 ха тих површина долази око 18 мц. стајског ђубрета. У програмском периоду производња стајског ђубрета се повећава на 128% што значи да ће се овом количином ђубрета моћи пођубрити сваке године око 12.000 ха. ораничних површина, тј. око 8% укупних површина одређених за ђубрење, рачунајући на 1 ха 300 мц. стајског ђубрета.

Ако би укупни мањак стајског ђубрета надокнадили вјештачким ђубривима, онда би годишња потреба ових ђубрива код нас износила око 12.000 вагона. Међутим, овај се мањак не може подмирити на тај начин већ се предвиђа да ће се трошити око 830 тона годишње рачунајући 15 кг. по 1 ха према 4,5 кг. колико се просјечно трошило у раздобљу 1947/51 године.

Изградња добрих ђубришта а тиме и рационалније чување и манипулација ђубретом у знатној ће мјери допринијети повећању приноса како на ораницама тако и на ливадама и пашњацима.

Снабђевеност пољопривреде средствима за заштиту биља код нас такође не задовољава. С тога је програмом предвиђено велико повећање употребе ових средстава, из разлога што смо до сада имали велике губитке у пољопривредној производњи због недостатка одговарајућих средстава и њихове слабе примјене.

МЕЛИОРАЦИЈЕ

На подручју наше Републике постоје знатне површине земљишта (око 13.500 ха) које се могу мелиорисати, од чега је

до сада захваћено крупним мелиорацијама, које су у току извођења, око 3.000 хектара. Ове главне мелиорације обухватају Бјелопавлићку равницу и Љешкопоље. Осим тога, на подручју срезова Иванградског и Бококторског постоје такође значајније површине предвиђене за мелиорисање, чији су пројекти у изради и биће ускоро завршени.

Поред ових крупнијих мелиорација у интензивирању производње, односно повећању приноса имаће код нас важну улогу и локалне мелиорације мањих површина на подручју појединих срезова. Ове мелиорације ће, с обзиром на мање инвестиције које захтијевају, кроз краће вријеме оправдати уложена средства.

Извођењем свих напријед поменутих мелиорација доћи ће до преоријентације ратарске производње у тим подручјима, тј. биће омогућено гајење интензивнијих култура као што су повртарске, индустријске и др. а што ће се позитивно одразити на снабдјевеност наших тржшта у тим производима.

ОСТАЛЕ МЈЕРЕ

Поред наведених техничких мјера за унапређење пољопривредне производње предвиђена је и примјена разних економских и административних мјера као и инвенстирање потребних финансиских средстава у сврху извршења припремних радова и стварања потребних услова за социјалистички преображај пољопривреде.

Промјене у коришћењу земљишта и развој појединих грана пољопривредне производње

У програмском периоду од 1952 до 1962 године предвиђа се смањење укупне површине земљишта за око 4.000 хектара или за 0,9%, од чега око 1.600 ха на рачун ораница и вртова а остало на рачун ливада, пашњака и осталог земљишта.

Међутим, у структури пољопривредних површина неће бити знатнијих измјена. Сјетвене површине биће нешто повећане на рачун угара и слабијих земљишта због повећања производње стајског ђубрета. Предвиђа се повећање површина под индустријским биљем од 3,3% у 1951 на 5,4% у 1962 години. Нарочито је осјетно повећање површина под сточним крмним биљем од 3,4% у 1951 години на 21,2% у 1962 години. Знатно је смањење површина под житарицама од 81,4% на 56% у 1962 години, што иде у корист горе поменутих култура а у првом реду крмног биља.

За подизање воћарства предвиђа се обнова старих и подизање нових воћњака, у којима ће бити могућа примјена механизације а нарочито олакшано спровођење заштите од биљних

болести и штеточина. Кроз овај период предвиђено је повећање броја родних стабала за 61%.

Један од услова за подизање нових воћних засада и обнову старих је производња довољног броја воћних садница, оних врста и сорти које су реонизацијом одређене.

У раздобљу 1947/51 г. просјечни принос свјежег воћа по једном стаблу износио је 12,1 кг. па се и у 1962 години предвиђа исти принос. Ово из разлога што ће се резултати рада одразити тек после 1962 године.

Рачуна се да ће се 60% од укупне производње воћа у 1962 години употребити за домаћу прераду у безалкохолне производе, што у односу на 1951 годину претставља повећање од 41%.

Истакнуто је да у приморском реону постоје повољни услови за проширење винограда на знатним површинама апсолутно виноградарског земљишта. Нове винограде треба подизати на већим парцелама са размаком одговарајућим за примјену механизоване обраде и одбране од болести и штеточина. Овакви виногради омогућиће типизирану производњу већих количина грожђа и вина што ће подићи и њихову рентабилност. Потребна производња лозног садног материјала биће обезбијеђена у лозним расадницима који су већ организовани.

Рачуна се да ће се кроз планирани период производња грожђа повећати за 46%, проширењем површина под виноградима, регенерацијом старих винограда и повећањем приноса.

С обзиром да је повећање бројног стања стоке ограничено могућностима производње сточне хране и условима држања појединих врста стоке, то је програмом предвиђено упоредно повећање њене продуктивности и квалитета док се бројно стање мало повећава. Повећање бројног стања стоке по врстама предвиђено је како слиједи: код коња 15%, код говеди 2%, код свиња 42% а код оваца 37%. Ово повећање види се из следећег прегледа:

коњи	25.900
говеда	200.000
свиње	57.550
овце	700.000

Са повећањем крмне базе предвиђа се и повећање сточне производње. Тако се производња млијека по крави повећава за 30%, по овци 14% а вуна по овци за 10%. Исто тако доћи ће и до извјесног повећања тежине стоке.

Ово квалитативно побољшање постићи ће се, осим проширењем крмне базе, примјеном низа зоотехничких мјера у сточарству, а у првом реду реонизацијом сточарства, лиценцирањем мушких приплодњака, оснивањем припусних станица, организовањем сточарских смотри и изложби, организовањем

сточарских станица у задругама, увођењем матичног књиговодства итд.

У морском рибарству иде се ка побољшању улова рибе путем снабдијевања потребном опремом, па се за планирани период предвиђа повећање улова морске рибе за 42% чиме ће се тржни вишак повећати за 300 тона.

Производња слатководног рибарства, правилним коришћењем природних услова, могло би се повећати за укупно 924 тоне свјеже рибе у односу на 1951 годину, тј. за 68%. За ово повећање нужно је осигурати мријештење рибе и забранити уништавање рибљег млађа.

Све напријед програмом предвиђене мјере изискиваће знатна материјална средства од стране друштвене заједнице као и улагање труда свих позваних за њихово спровођење у живот.

У проучавању и рјешавању постављених задатака за унапређење пољопривредне производње једну од главних улога имаће да одиграју пољопривредне научно-истраживачке установе, које ће на научним принципима постигнуте резултате преносити у широку пољопривредну праксу преко земљорадничких задруга, пољопривредних добара, Пољопривредне коморе, индивидуалних произвођача и свих других облика пољопривредне пропаганде.

Према томе, задатак је наших пољопривредно-научних установа да првенствено рјешавају оне проблеме и задатке који су за нашу пољопривредну праксу од примарног значаја како би та пракса њихове резултате могла одмах користити.

У нашој Републици постоји доста разграната мрежа пољопривредних научно-истраживачких установа којом су обухваћене све пољопривредне гране код нас. Међутим, пошто су то већином младе установе без довољно искуства, одговарајућег стручног кадра, потребне опреме, објеката и других средстава, то се у досадашњем њиховом раду нијесу могли очекивати неки виднији резултати.

С обзиром на важност задатака који се постављају пред ове установе потребно је ову службу опремити са свим потребним средствима за рад и исти усмјерити на рјешавање тих задатака, тј. њихове програме рада поставити у склад на нашим основним пољопривредним проблемима.

Упоредо са овим, а да би се све напријед истакнуте мјере за унапређење пољопривредне производње могле успјешно спроводити, потребно је још одмах приступити рјешавању питања организације пољопривредне службе уопште, јер без добро и правилно организоване пољопривредне службе, преко које би читав рад на унапређењу пољопривреде ишао директно до произвођача, не би се могле планом постављене мјере успјешно спроводити нити постићи подизање пољопривредне производње на виши ниво.